

TEOLÓGIA KRÍŽOVÝCH ODKAZOV A ICH POUŽITIE V BIBLIÍ

Pavel Hanes

„Křížový odkaz“ alebo „křížová referencia“ je údaj, ktorý informuje čitateľa o iných miestach v nejakom literárnom diele, na ktorých sa nachádza rovnaké slovo, rovnaká alebo podobná téma, prípadne ide o rozvinutie nejakej idey špecifickým smerom, na ktorý chce křížový odkaz upozorniť. (Např. křížové odkazy v Hebrejskej Biblii na Novú zmluvu vedú čitateľa k novozmluvnému pohľadu na starozmluvné texty.)

Křížové odkazy v Biblii sú vyjadrením teologického poznania, že šesťdesiatšesť kníh Biblie bolo inšpirovaných Božím Duchom, a preto napriek časovým a kultúrnym odlišnostiam medzi nimi je možné vytvoriť z teologických výrokov Písma koherentný teologický systém. Reformácia vyjadrila toto presvedčenie známym *scriptura scripturae interpretes* – Písmo je interpretom Písma. Ich použitie v kresťanskej praxi vyjadril v úvode k „Pokladnici biblických vedomostí“, ktorá je v podstate súborom křížových odkazov, R. A. TORREY:

„Niet iného komentára k Biblii, ktorý by bol tak užitočný, ako je sama Biblia. ...nielen to, že objasňuje ťažko pochopiteľné miesta, ale aj dáva pravde váhu tým, že cituje mnohých svedkov. ...Keď človek porovnáva Písmo s Písmom a vidí, ako to, čo hovorí Pavel, zapadá do toho, čo povedal Ježiš, a čo povedal Ján a Peter a Izaiáš a žalmista; keď vidí, ako učenie Novej zmluvy o Kristovi, jeho božskej prirodzenosti, jeho svätom charaktere, jeho výkupnej smrti, jeho vzkriesení, nanebovstúpení a parúzii je zabalené typológií Pentateuchu, prorokov a žalmov, presvedča ho to, že Biblia má jedného Autora za mnohými ľudskými autormi. ‘Pokladnica biblických vedomostí’ umožňuje nielen porozumieť Slovu ale sa Slovom aj živiť.“¹

Používateľ křížových odkazov si však musí byť vedomý aj tej skutočnosti, že křížové odkazy nemôžu nahradiť konkordanciu udávajúcu pôvodné (hebrejské, aramejské, grécke) pojmy ako ani nechcú nahradiť štúdium historického pozadia biblických kníh alebo systematickej teológie, ktorá podriaďuje pojmy ich kontextuálnemu použitiu a berie do úvahy najširšie teologické súvislosti biblických kníh ako aj tématických celkov. Křížové odkazy v biblickom texte prepájajú pojmy (jednotlivé slová, výrazy, slovné spojenia), idey (vety, tvrdenia) a témy (naratíva, argumentačné reťazce ap.) Význam slov je v jazyku definovaný vzťahmi, ktoré nadobúdajú v rôznych kontextoch.² Keďže každý jazyk sa vyvíja, je dôležité poznať kontexty, ktoré pojem nadobúdajú v období, keď

---

¹ TORREY, R. A. *The Treasury of Scripture Knowledge*, Peabody : Hendrickson Publishers, 2002, s. 1. Pôvodné vydanie malo 381,775 odkazov.

biblický text vznikol, prípadne to, ako mu rozumeli a ako ho používali biblickí autori a adresáti, ktorí neboli súčasníkmi používania pojmu v starších kontextoch, ale používali rovnaký pojem pod vplyvom inšpirácie Božieho Ducha.³ Z lingvistiky sa dozvieme, že slová majú nielen sémantické ale aj pragmatické použitie, tj. okrem použitia podľa významu (sémantika) aj použitie slov v zaužívaných frázach (pragmatika)⁴. V sémantike sa pýtame na slovníkový význam pojmov, v pragmatike na význam pojmu u špecifického používateľa, v špecifickom kontexte a v špecifickom čase.

Pri výbere krížových odkazov spomínané lingvistické prístupy odzrkadľujú exegetický názor a teológiu ich autora. Ako príklad uvediem zoznam krížových odkazov ku Genesis 1,1-2, na ktorých je možné túto skutočnosť ilustrovať. Slovenský ekumenický preklad⁵ znie: „1 Na počiatku stvoril Boh nebo a zem. 2 Zem bola pustá a prázdna, tma bola nad prahlbinou a Boží Duch sa vznášal nad vodami.“

Čisto formálne paralely uvádza malá masora (*masora parva*) nasledovne. Výraz „na počiatku“ (בְּרֵאשִׁית) nájdeme ešte v týchto biblických textoch: Jer 26,1; 27,1; 28,1; 49,34, „stvoril Boh“ (בָּרָא אֱלֹהִים) v Gn 2,3; Gn 5,1; Dt 4,32 a výraz „pustá a prázdna“ (תַּהוֹ וְבֵהוֹ) v Jer 4,23. Tieto odkazy vyjadrujú pozornosť, ktorú pisári venujú presnému zneniu textu a nie je za nimi možné hľadať sémantiku pojmov „počiatok“, „stvoril“ alebo „pustá a prázdna“.

V krížových odkazoch moderných prekladov a študijných Biblií môžeme nájsť viac ako len formálne pojmové paralely. Niektoré súbory odkazov sú príliš stručné a vyberajú len niekoľko najznámejších paralelných miest v iných častiach Biblie. Viac sa o pravdepodobnej teológii autora (autorov) krížových odkazov dozvieme tam, kde ide o väčšie množstvo odkazov (napr. v študijných vydaniach Biblie), a preto je pri nich možné predpokladať, že uvedenie (alebo vynechanie niektorých odkazov, ktoré iní autori uvádzajú) je vyjadrením exegetického a teologického názoru.

V prvých dvoch veršoch Biblie (Gn 1, 1-2) sú exegeticky a teologicky zaujímavé krížové odkazy k výrazom „na počiatku“ (בְּרֵאשִׁית), „nebo a zem“ (v akuzatívne – אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ), „pustá a prázdna“ (תַּהוֹ וְבֵהוֹ).

Exegéza výrazu „na počiatku“ môže vysvetľovať tento pojem ako absolútny začiatok stvoreného bytia a času, alebo len ako začiatok stvorenia vesmíru (zeme a oblohy). Tento výklad počiatku vyjadrujú niektoré moderné preklady úpravou tradičného znenia: „Keď Boh začal tvoriť nebo a zem,

---

² „...sémantické vlastnosti lexikálnej jednotky sa plne odrážajú v príslušných aspektoch vzťahov, ktoré nadobúda v jestvujúcich ako aj v potenciálnych kontextoch.“ (CRUSE, D. A. *Lexical Semantics*, Cambridge : CUP, 1987, s. 1.)

³ Práve inšpirácia je teologickým *raison d'être* krížových odkazov v Písme ako *jednej* knihe.

⁴ „...pragmatika je štúdium tých kontextom určených aspektov významu, ktoré sa systematicky abstrahujú od konštrukcie obsahu alebo logickej formy.“ (HORN, L. R. – WARD, G. (ed.) *The Handbook of Pragmatics*, Oxford : Blackwell, 2006.)

⁵ Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2010.

zem bola...“⁶ Krížový odkaz, ktorý naznačuje pochopenie pojmu „začiatok“ v absolútnom zmysle je text o vzniku múdrosti v Prísl 8,22-23 (Hospodin ma stvoril na začiatku [רִאשִׁית] svojho diela, pred svojimi dávnymi skutkami. Od večnosti som ustanovená, od začiatku, prv ako povstala zem.) Čitateľ podľa tohto odkazu nadobudne predstavu, že začiatok stvorenia bol niekde v tajomnom období ešte pred stvorením zeme. Tento odkaz ponúkajú napr. *Komentáre a marginálie Jeruzalemskej Biblie k Pentateuchu*,⁷ *The Cross-Reference Bible*,⁸ *The Treasury of Scripture Knowledge*,⁹ *Thompson Chain-Reference Bible*,¹⁰ *The NIV Study Bible*,¹¹ *Nave's Study Bible*,¹² *Zürcher Bibel*.¹³

Z tých prekladov s krížovými odkazmi, ktoré som mal k dispozícii, tento odkaz neuvádzajú: *Slovenský evanjelický preklad*,¹⁴ *Český ekumenický preklad*,¹⁵ *Roháčkov preklad*,¹⁶ *New American*

---

⁶ Presnejší preklad z angličtiny by mohol znieť „Keď Boh začal tvoriť nebo a zem, zem súc...“ (*The Jewish Study Bible*, Oxford : Oxford University Press, 2004.)

⁷ Trnava : Dobrá kniha, 1998. (Celý zoznam: Jób 38-39; Ž 8; Ž 104; Pr 8,22-31; Jn 1,1-3; Kol 1,15-17; Heb 1,2-3)

⁸ New York : The Cross-Reference Bible Company, 1910. (Celý zoznam: Dt 26,15; Gn 2,1; Heb 11,3; Jób 38,9; Iz 6,2 Jn 14,16; Ž 95,5; Ex 14,21)

⁹ Westwood : Barbour and Company, rok neuvedený (Celý zoznam: Pr 8,22-24 16,4 Mk 13,19 Jn 1,1-3 Heb 1,10 1Jn 1,1; Ex 20,11 31,18 1Kron 16,26 Neh 9,6 Jób 26,13 38,4 Ž 8,3 33,6,9 89,11,12 96,5 102,25 104,24,30 115,15 121,2 124,8 134,3 136,5 146,6 148,4,5 Pr 3,19 8,22-30 Kaz 12,1 Iz 37,16 40,26 40,28 42,5 44,24 45,18 51,13,16 65,17 Jer 10,12 32,17 51,15 Zach 12,1 Mt 11,25 Sk 4,24 14,15 17,24 Rim 1,19,20 11,36 1Kor 8,6; Ef 3,9 Kol 1,16,17 Heb 1,2 3,4 11,3 2Pt 3,5 Zj 3,14 4,11 10,6 14,7 21,6 22,13; Jób 26,7 Iz 45,18 Jer 4,23 Nah 2,10; Jób 26,14 Ž 33,6 104,30 Iz 40,12-14)

¹⁰ Napr. London : Henry Frowde, 1908, jestvuje však mnoho novších vydaní tejto populárnej študijnej Biblie. (Pr 8,22; Ex 20,11; 1Kron 16,26; J 1,3; Heb 1,10; Gn 1,18; Jób 26,13; Iz 40,12; Jer 4,23; Ž 42,8)

¹¹ *The NIV Study Bible*, Grand Rapids : Zondervan, 1985. The Center Column Reference System Copyright 1984 by Zondervan (Celý zoznam: Ž 102,25; Pr 8,23; Iz 40,21; 41,4; 41,26; Jn 1,1-2; Gn 1,21; 1,27; 2,3; 1,6; Neh 9,6; Jób 9,8; 37,18; Ž 96,5; 104,2; 115,15; 121,2; 136,5; Iz 40,22; 42,5; 51,13; Jer 10,12; 51,15; Gn 14,19; 2Kr 19,15; Neh 9,6; Jób 38,4; Ž 90,2; 136,6; 146,6; Iz 37,16; 40,28; 42,5; 44,24; 44,24; 45,12, 18; Jer 27,5; 32,17; Sk 14,15; 17,24; Ef 3,9; Kol 1,16; Heb 3,4; 11,3; Zj 4,11; 10,6; Iz 23,1; 24,10; 27,10; 32,14; 34,11; 45,18; Jer 4,23; Gn 8,2; Jób 7,12; 26,8; 38,9; Ž 36,6; 42,7; 104,6; 107,24; Pr 30,4; Gn 2,7; Jób 33,4; Ž 104,30; Iz 32,15; Dt 32,11; Iz 31,5)

¹² NAVE, O. J. *Nave's Study Bible*, Chicago : Moody Press, 1907. (Celý zoznam: Zj 10,6; Gn 2,2; Mk 13,19; Ž 8,3; Pr 8,23; Sk 1,2; 1Kráľ 17,10)

¹³ *Die Heilige Schrift*, Zürich : Verlag der Zwingli-Bibel, 1954. (Celý zoznam: Jób 38; Ž 33,6-9; Ž 104; Pr 8,22 31)

¹⁴ Liptovský Mikuláš : Transcius, 1978. (Celý zoznam: Jn 1,1-3; Jer 10,12; Heb 11,3; Ž 33,9; 102,26; Iz 45,18)

¹⁵ Praha : Česká biblická společnost, 2002. (Celý zoznam: Ž 90,2 Jer 10,12 32,17 Heb 1,10 Zj 4,11, Jn 1,1-3 Kol 1,16; Jer 4,23; Ž 104,30)

¹⁶ *Svätá Biblia*, Biblická spoločnosť : Praha, 1964. (Celý zoznam: Jn 1,1; Heb 1,10; Ž 33,6; Iz 40,13)

Standard Version,¹⁷ *English Standard Version Study Bible*,¹⁸ *The Wesley Bible*,¹⁹ *TA IEPA ΓΡΑΜΜΑΤΑ*,²⁰ *Elberfelder Bibel*,²¹ *La Sainte Bible (SEGOND)*.²²

Ako som už povedal, na základe uvedenia, či vynechania krížového odkazu je sotva možné robiť ďalekosiahle závery o teológii a exegetickom názore autorov. Čitateľ je však určite ovplyvnený paralelným miestom, ktoré si s dôverou prečíta ako výklad Biblie Bibliou.

Pri výraze „nebo a zem“ vzniká exegetická otázka, či ide jednoducho o „vesmír“ (pre ktorý biblická hebrejčina nemá pojem), ale sa tu hovorí o nebi ako sfére neviditeľných bytostí a zemi ako priestore pre človeka. Týmto smerom ukazujú tie krížové odkazy, ktoré vedú čitateľa napr. ku Kol 1,16-17, kde výraz „všetko na nebi i na zemi“ (τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς) pokračuje chiastickou apozíciou „viditeľné i neviditeľné“ (τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα), takže „nebo“ je upresnené slovom „neviditeľné“.²³ Tam, kde sa tento krížový neuvádza, používateľ môže ostať pri dojme, že „nebo a zem“ tu vyjadruje jednu monistickú realitu.

Výraz „pustá a prázdna“ sa presne v tejto hebrejskej forme (תהו ובהו) nachádza len v Jer 4,23, kde ide o dôsledok Božieho „pálčivého hnevu“ (v. 27). Podobne ako masoréti väčšina autorov študijných vydaní Biblie, tento krížový odkaz udáva. Nie všetci však ponúkajú odkaz na Iz 45:18 („...On je Boh, ktorý utvoril zem, nestvoril ju pustú...“ (לֹא־תִהְיֶה בְרֵאשִׁיתָ)). Je dosť pravdepodobné, že je za tým snaha vyhnúť sa dojmu, že medzi prvým a druhým veršom Genezis sa muselo „niečo stať“, čo viedlo k stavu chaosu a temna. Napríklad študijné vydanie ESV explicitne takú možnosť popiera napriek tomu, že tento krížový odkaz má.²⁴

Tento krátky príklad použitia krížových odkazov k prvým dvom veršom Biblie upozorňuje na dve veci. Na jednej strane ide o teologické vyjadrenie jednoty Písma a prihlásenie sa k reformačnej zásade vykladať Písmo Písmom. Na druhej strane je tu upozornenie, že krížové odkazy sú aj vyjadrením

---

¹⁷ *New American Standard Bible*, New York : Collins Publishers, 1977. (Celý zoznam: Ž 102,25; Iz 40,21; Jn 1,1-2; Heb 1,10; Ž 89,11; 90,2; Sk 17,24; Rim 1,20; Heb 11,3; Jób 38,4; Iz 42,5; 45,18; Zj 4,11; Jer 4,23; Jób 38,9; Ž 104,30; Iz 40,13-14; Dt 32,11; Iz 31,5)

¹⁸ Wheaton : Crossway Bibles, 2008. (Celý zoznam: Jób 38,4-7; Ž 33,6; 136,5; Iz 42,5; 45,18; Jn 1,1-3; Sk 14,15; 17,24; Kol 1,16-17; Heb 1,10; 11,3; Zj 4,11)

¹⁹ *The Wesley Bible*, Nashville : Thomas Nelson Publishers, 1990. (Celý zoznam: Ž 102,25; Iz 40,21; Jn 1,1-2; Heb 1,10; Gn 2,4; Ž 8,3; 89,11; 90,2; Iz 44,24; Sk 17,24; Rim 1,20; Heb 1,2; 11,3; Zj 4,11; Jer 4,23; Gn 6,3; Jób 26,13; Ž 33,6; 104,30; Iz 40,13-14)

²⁰ *TA IEPA ΓΡΑΜΜΑΤΑ*, Αθῆνα : BIBAIKH ETAIPIA, 1993. (Celý zoznam: Jn 1,1-2; Heb 1,10; Ž 8,3; 33,6; 89,11-12; 102,25; 136,6; Iz 44,24; Jer 10,12; 51,15; Zach 12,1; Sk 14,15; 17,24; Kol 1,16-17; Heb 11,3; Zj 4,11, 10,6)

²¹ *Die Heilige Schrift*, Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 1986. (Celý zoznam: 2Kr 19,15; 2Kron 2,11; Ž 8,4; 33,6; 115,15; Jer 10,12,16; Sk 4,24; Heb 11,3; Zj 4,11; Jer 4,23; Ž 104,6; 2Pt 3,5)

²² *La Sainte Bible*, Genève : Société Biblique de Genève, 1975. (Celý zoznam: Neh 9,6; Ž 124,8; Jer 32,17; 10,12; Rim 1,20; Sk 4,11; Jn 1,1-3; Ž 104,2; Iz 45,7; 2Kor 4,6)

²³ Túto exegézu podporuje aj skutočnosť, že v Gn 1:1 je akuzatívna častica תא použitá pred oboma slovami (וַיְהִי כִּשְׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ), kým na iných miestach (Ex 34:11; Sd 1:4; 2Kron 24:5; Neh 13:9; Joel 2:19) sa pri jednotlivých pojmoch vymenovaného súboru spojených spojku „a“ (ו) v akuzatívne neopakuje.

²⁴ „Niet žiadneho dôvodu postulovať, že medzi Gn 1,1 a 1,2 uplynul dlhý čas, počas ktorého sa zem stala spustnutá a prázdna.“

exegetického a teologického názoru, ktorý je za nimi „ukrytý“. Preto používateľ urobí dobre, ak sa nespoľahne na jeden zoznam krížových odkazov, ale porovná súbory odkazov od viacerých autorov. Krížové odkazy ostávajú dobrým uvedením do biblického myslenia o jednotlivých témach, nemôžu však nahradiť exegézu biblického textu podľa originálu alebo štúdium systematickej teológie.